

Cap a on hauria d'anar l'economia catalana?

Francesc Artal

L'economia catalana porta una llarga història al darrere. Des de l'arrencada de mitjan segle XVIII, moltes generacions d'empresaris, tècnics i treballadors han contribuït amb el seu esforç a la configuració del sistema econòmic que avui tenim, caracteritzat pel predomini d'empreses dinàmiques –això vol dir, amb una alta capacitat exportadora i amb destresa per adaptar-se als canvis tècnics amb una relativa rapidesa– i per l'existència d'un capital humà força qualificat, el que vol dir que existeix en el país una llarga tradició en la preparació dels professionals que saben fer funcionar les empreses. Cal preguntar-se, però, quina mena de futur pot tenir l'economia de Catalunya a mitjà i a llarg termini, dins del món actual on les economies tendeixen cada dia més a la interconnexió i a la interdependència. Quins són els problemes del marc infraestructural, d'organització, d'estratègia que cal afrontar urgentment?

Fa tan sols vint-i-cinc anys que l'economia catalana es mou dins del context espanyol d'un sistema polític democràtic.

Comptat i debatut, aquest és el període més llarg de democràcia mai viscut, car durant tot el segle XX només hi hagué un període molt breu –cinc anys escassos– de democràcia republicana, 1931-1936 (amb el bienni negre de 1934-36 pel mig, governat per la dreta), sense que es pugui considerar com a època normal la guerra civil de 1936-39, i fa vint-i-tres anys que l'economia catalana s'insereix dins d'un sistema que permet una autonomia política i econòmica, limitada però que concedeix atribucions prou àmplies per poder parlar d'un cert marge de maniobra: plenes competències en organització del territori i urbanisme, sanitat i ensenyament públics, habitatge, cultura, obres públiques d'àmbit no estatal, i en altres terrenys on es permet un espai d'actuació considerable. Aquest període autonòmic és el més llarg de l'època contemporània. Cal recordar l'època de la Mancomunitat de Catalunya, presidida per Prat de la Riba i Puig i Cadafalch, del 1914 fins al 1923, any del cop d'estat de Primo de Rivera, el qual pel gener de 1924 va fer fora Puig i Cadafalch i va nomenar Afons Sala, comte d'Egara, fins que, pel juliol de 1925, dissolgué la Mancomunitat, institució que havia representat un cert grau d'autonomia política per a Catalunya. I cal evocar també el brevíssim període de la Generalitat presi-

Francesc Artal és economista i professor d'Economia Política a la Universitat de Barcelona. Fou coordinador (amb P. Gabriel, E. Lluch i F. Roca) d'*Ictineu. Diccionari de ciències de la societat als Països Catalans*, i ha publicat treballs sobre política territorial i història del pensament econòmic.

dida per Macià i Companys, 1932-1934, estroncat per la suspensió del règim autonòmic després dels fets d'octubre de 1934. Per tant, ens trobem davant del període més llarg i fructífer de democràcia política i de règim autonòmic de tota la història contemporània tant de Catalunya com de l'Estat espanyol. El balanç és que mai l'economia catalana ha progressat tant com durant aquest darrer període de democràcia, car, tal com sostenia Ernest Lluch, «l'existència d'un marc democràtic» assegura l'estabilitat d'un país i en facilita el creixement econòmic. Lluch assenyalava que «va ser molt important un informe de la revista *The Economist* segons el qual la democràcia i, àdhuc, una certa igualtat fomenten el creixement econòmic. En definitiva, doncs, el sistema de llibertats és considerat com un factor que assegura aquest creixement».¹ En termes relatius, si es fa la comparació amb els països desenvolupats veïns, gràcies a la democràcia l'economia catalana, no sense dificultats, ha crescut més i ha millorat des del punt de vista qualitatiu. Tot i que, per un altre costat, també crida l'atenció com l'economia catalana va poder sobreviure durant els primers anys d'autarquia just després de la guerra civil, i com va aconseguir d'estirar el seu creixement durant l'època «desarrollista» dels anys seixanta, malgrat les escasses facilitats que donava el règim de la dictadura.

Fa vint-i-cinc anys, l'economia catalana era absolutament diferent, en molts aspectes. Des del punt de vista de la població activa, les estadístiques deien que el 52,8 % de la població es dedicava a la indústria, i aquest percentatge s'ha transformat en un 37,1 % en 1999. D'això se n'ha dit, equivocadament, que és conse-

qüència un procés de desindustrialització, quan en realitat allò que ha succeït ha estat que les empreses industrials han externalitzat moltes funcions que fa vint-i-cinc anys s'efectuaven dins de les mateixes factories on s'ubicava la producció. Abans, els serveis administratius, els departaments de comercialització i distribució anaven associats a l'activitat productiva. Avui, això ja no és així. El concepte de serveis no es correspon a la definició donada per l'economista australià Colin Clark,² car la prestació de molts serveis requereix un nivell de mecanització sofisticat: ordinadors, instal·lacions especialitzades. A més, molts serveis «estiren» activitats industrials i altres serveis. Per exemple, el turisme,³ que s'encabeix tradicionalment dins els serveis, estimula la indústria de la construcció (obres públiques –per exemple carreteres, ports esportius, plantes de sanejament, sistemes d'eliminació de residus, xarxes d'abastiment d'aigua–; construcció d'hotels i apartaments); estira la producció agrària i ramadera i les indústries alimentàries; demanda productes de la indústria tèxtil; requereix formació de personal dedicat a la restauració; estimula el petit comerç a les zones turístiques; demanda més gas, més electricitat, més benzina; reclama més transports aeris, per carretera, per ferrocarril, marítims.

PROBLEMES NOUS EN LA BASE DEMOGRÀFICA

La base demogràfica de l'economia catalana està canviant de forma ja rellevant, a causa de l'augment de les onades migratòries provinents de l'Àfrica, Amèrica Llatina i, en menor grau, de l'Europa Central.

En 2001 hi havia enregistrats a Catalunya 280.167 estrangers, dels quals 111.106 provenien de l'Àfrica (dels quals, 88.642 del Marroc), 66.837 d'Amèrica (dels quals, 15.173 d'Equador i 12.374 del Perú), 35.635 de l'Àsia (11.912 de la Xina i 10.495 del Pakistan) i 51.242 d'Europa (2.924 persones procedents de països de fora de la Unió Europea). En els darrers 12 anys, de 1989 a 2001, la població de residents estrangers ha passat de 65.533 persones a 280.167 (l'augment ha estat del 327,52 %); el nombre de residents estrangers ha passat de representar l'1,10 % de la població catalana al 4,4 %, i del 16,50 % del total d'estrangers que hi ha a Espanya al 25,30 %. Per tant, Catalunya absorbeix en termes relatius més població immigrant de l'estranger que la resta de l'Estat, on el nombre d'estrangers representa el 2,70 % de la seva població en 2001.⁴

Si bé el fenomen migratori encara no ha pres la dimensió comparable a la d'altres països europeus desenvolupats com França, Alemanya o Gran Bretanya, sí que presenta problemes greus d'integració social. S'ha parlat molt de la capacitat del poble català per a integrar socialment els corrents immigratoris. Però és obvi que ha estat relativament més factible d'integrar a la vida i als costums catalans els ciutadans procedents de l'Estat espanyol, amb el mateix passaport, una llengua de relació perfectament coneguda i, per tant, sense barreres idiomàtiques, de la mateixa raça, és clar, i, sota el punt de vista antropològic cultural, dins de la mateixa tradició religiosa, tot i que amb hàbits de comportament diferents. Els fills d'aquests immigrants de les dècades dels anys cinquanta, seixanta i setanta s'han integrat almenys socialment, majoritàriament se senten

membres del nou país d'acollida, l'han ajudat a progressar alhora que el país els ha fet progressar també a ells. Àdhuc un sentiment fort de catalanitat s'està expressant també en castellà, fins i tot defensant el català com a llengua pròpia i originària del poble català. Però cal preveure que la integració social es converteix en un objectiu molt més complicat d'assolir amb immigrants de procedència extraordinàriament diversa, de raça, llengua i religió diferents, de mentalitats i costums que van des del món musulmà fins a les religions animistes, i que provenen d'altres estats africans, llatinoamericans o asiàtics, fugint de la gana, de la misèria i de règims dictatorials o poc democràtics, o de democràcies molt inestables.

Segons la demògrafa Anna Cabré, l'explosió demogràfica del 1955 al 1975, va sacsejar els mecanismes de promoció i d'integració que havia segregat el país. En aquest aspecte, va originar una catarsi. Les generacions més joves filles d'aquests immigrants espanyols no estan disposades avui a dur a terme les feines més dures que van haver d'acceptar els seus pares. «Això condueix a la paradoxa —escriu Anna Cabré— d'un important atur juvenil acompanyat de creixents penúries de mà d'obra en sectors com l'agricultura, la construcció, el servei domèstic, etc., que atrauran ineluctablement, tard o d'hora, nous fluxos d'immigrants».⁵ La principal conclusió de la investigació de Cabré és que el que ella anomena «el modern sistema català de reproducció» ha tingut un resultat positiu tant per als autòctons com per als immigrants [hom es refereix als procedents d'arreu d'Espanya] com per al col·lectiu, «i tant pel que fa a la consecució d'objectius relativament materials (nivell

de vida, promoció social, modernitat) com pel que fa a realitats més immaterials (cohesió social, consciència d'identitat, orientació cap al futur».⁶ El problema, però, rau a preveure en quina mesura la societat catalana serà capaç d'assimilar les noves onades migratòries, procedents de terres i de cultures tan allunyades, que vénen a Catalunya a ocupar llocs de treball demandats pels empresaris i les economies domèstiques d'ací. Si no trobessin feina, passarien de llarg; si es queden, òbviament, és perquè hi ha més demanda que mà d'obra per a determinades ocupacions.

PETITES I MITJANES EMPRESSES DINÀMIQUES AMB UNA GRAN CAPACITAT EXPORTADORA

La realitat és que les empreses catalanes venen i compren molt a l'exterior, molt per sobre del percentatge del 19,1 % que representa el PIB català sobre el PIB espanyol (1999). L'any 2000, l'economia catalana va exportar el 26,83 % del total espanyol, i va importar el 28,49 % del total de les importacions espanyoles. Si hom agafa el total dels tres Països Catalans dins l'Estat espanyol, aquests percentatges són del 39,91 % i del 36,98 %, respectivament. En termes d'esforç en relació a la seva pròpia producció, l'obertura de l'economia del Principat és molt important, ja que el seu nivell d'exportacions en el 2000 equival aproximadament al 28 % del PIB de Catalunya, i les importacions al 40,70 %. Vuit anys endarrere, el comerç exterior català, el 1992, representava el 25,17 % de les exportacions espanyoles i el 30,90 % del total importat. L'economia

catalana s'ha especialitzat i ha conquerit nous mercats estrangers. Això ha estat conseqüència de la perícia dels seus empresaris, la millora de la competitivitat i la qualitat del factor treball. A partir de 1993, s'observa un creixement més acusat en les exportacions corresponents a productes amb un nivell tecnològic alt, creixement per sobre els productes de nivell tecnològic mitjà o baix, que són, òbviament, els que predominen dins del total exportat. D'aquesta forma, i gràcies també a les successives devaluacions monetàries, es començava a superar la pèrdua de competitivitat que es va enregistrar quan l'economia catalana, entre 1982 i 1992, va haver d'enfrontar-se a l'economia europea, amb l'entrada d'Espanya a la CEE.⁷

De fet, aquest dinamisme exportador ha anat lligat a un esforç constatable per a modernitzar la base productiva, més en la direcció d'ampliar la capacitat de les instal·lacions existents que no pas en la inversió nova (les ampliacions representen el 70 % i la inversió nova el 30 %). Les noves inversions s'adrecen sobretot cap a les comarques del Vallès (Oriental i Occidental), Baix Llobregat i la indústria química del Tarragonès; recentment, han adquirit rellevància el Baix i l'Alt Penedès. Quant a l'esforç en R+D (recerca + desenvolupament), si hom té en compte només el camp de les empreses privades (a Espanya el 48,2 % de les inversions en R+D les duen a terme les empreses privades) «es constata que el percentatge de despeses destinades a R+D pel conjunt de les empreses catalanes amb relació al seu valor afegit resulta sensiblement més alt que el mantingut a la resta de l'estat».⁸ Els sectors on es fa més inversió en innovació, recerca i desenvolupament són: material de trans-

port, indústria química, maquinària i equípaments mecànics i material i equipaments elèctrics. En el 2000, Catalunya esmerça només l'1,11 % del seu PIB en R+D, pel 0,94 % el conjunt d'Espanya.⁹ Els països més avançats hi dediquen entre el 2,5 % i el 3 %. Ací caldria triplicar els esforços, i actuar amb la màxima ambició.

Cal analitzar fins a quin punt els diferents sectors de l'economia catalana utilitzen les noves tecnologies. De fet, els sectors de fabricació d'equips electrònics i de telecomunicació i informàtica van facturar l'any 2000 per un import equivalent al 9 % del PIB de Catalunya (per a Espanya, el mateix percentatge fou del 7,7 %). Aquesta facturació representà en el 2000 el 22,5 % del total espanyol.¹⁰ Es constata que en els darrers 10 anys les noves tecnologies de la informació i de la telecomunicació han tingut una influència decisiva en aquelles activitats en què ha millorat la competitivitat. Com més intensitat tecnològica, més valor afegit i més exportacions. L'aportació de les noves tecnologies ha contribuït a què els productes catalans siguin més competitius no únicament pel que fa als preus, sinó que la competitivitat s'ha fonamentat també en la diferenciació del producte, fins i tot en situacions en les quals per a un mateix producte resultaria més baix el preu d'importació que el d'exportació. No obstant, les indústries catalanes topen amb dos obstacles: *a)* per a productes de tecnologia de nivell mitjà o baix, una forta competència internacional per part de països que, per no tenir Estat del benestar, poden treballar amb costos laborals més baixos (indústria tèxtil, de la confecció, cuir); *b)* en el comerç amb productes que requereixen forta tecnologia però per als quals hi ha una forta depen-

dència econòmica de l'exterior (indústria farmacèutica, química o material del transport, per exemple), la indústria catalana ha d'obeir ordres de l'exterior i resignar-se a moure's dins de segments amb valors afegits menys elevats, o a fer doloroses reduccions de plantilles per problemes que vénen esquitxats des de l'exterior.¹¹

Ara bé: moltes empreses ubicades a Catalunya depenen de capital estranger. Si hom es ceneix a la indústria, l'any 2000, les empreses de vint o més treballadors i amb participació de capital forani comprenien el 22,4 % dels ocupats, el 35,6 % del volum de negoci (6,53 bilions de ptes sobre 18,4 bilions) i el 29,3 % del valor afegit brut. En el 84 % dels establiments amb capital estranger la participació forània sobrepassa el 50 % del capital social. El capital estranger es dirigeix vers les empreses més grans, i cap a la indústria química, els materials de transport i la metal·lúrgia.¹² La pèrdua d'impuls de les economies nord-americana i europea ha fet contreure les inversions estrangeres a Catalunya, però en el 2001, malgrat la recessió, encara entraren a Catalunya 6.724.571 milers d'euros, el que representava el 13,95 % del total entrat a Espanya (el 18,75 % si hom considera el conjunt del Països Catalans dins l'Estat). Naturalment, la Comunitat de Madrid, pel fet d'ostentar la capitalitat i d'albergar en el seu territori la seu de moltes grans empreses, absorbeix el 71,9 % dels capitals. Però una cosa és la seu central d'una firma, i una altra la localització de les factories. Aquest fet explicaria que la Comunitat de Madrid l'any 2000 exportés només l'11,15 % del total espanyol, i Catalunya el 26,83 %, com ja s'ha vist. Molta inversió estrangera dirigida cap a Madrid és de

caire estrictament financer (entitats financers, asseguradores, borsa).

El dinamisme industrial no ha pogut evitar que la taxa d'atur continuï essent un problema a Catalunya. En el primer trimestre del 2002, segons l'Enquesta sobre la Població Activa, la taxa d'atur se situava a Catalunya en el 10,4 %, dos punts percentuals per sobre de la mitjana europea dels països de la zona de l'euro i una mica per sota de la taxa espanyola (11,5 %). És cert que una part important de l'ocupació correspon a contractes temporals, i d'altra banda que la temporalitat en els llocs de treball retreu la demanda de béns de consum i dels béns de més valor que alguns economistes anomenen de «consum a llarg termini».¹³ Però l'economia catalana es distingeix per la seva capacitat per a crear llocs de treball, i això es pot demostrar analitzant el creixement comparat del valor afegit brut amb el de l'ocupació. En aquest sentit, Catalunya es col·loca per sobre de la mitjana espanyola i en els primers llocs, al costat de les comunitats més dinàmiques.¹⁴

La immensa majoria de les empreses catalanes, ja siguin industrials o de serveis, s'estan movent cada cop més en fomes de mercat que es corresponen a la competència monopolística: diferenciació del producte, política de marca, grans despeses en publicitat, millora tecnològica i de la qualitat, gran capacitat per a transformar ràpidament els productes en funció de les modes i de les innovacions. A partir d'aquestes formes de mercat, les empreses cerquen la renovació i l'obertura dels mercats. Moltes empreses exporten més de la meitat del que fabriquen, i àdhuc més de la meitat de la producció agrícola es ven fora de Catalunya. Però moltes empreses

petites o mitjanes són adquirides per d'altres de més grans, en l'afany de guanyar en competitivitat i de guanyar més quota de mercat dins del món cada vegada més lliurecanvista, i, el que és pitjor, les grans decisions no es prenen a Catalunya, sinó a Madrid o a l'estranger. Molts sectors que eren dinàmics als anys setanta han desaparegut o han estat absorbits per grups foranis (exemples: aparells electrònics, electrodomèstics de línia blanca). Les grans línies de la política econòmica escapen cada vegada més a la capacitat d'intervenció dels governs: el poder polític és una cosa, i els poders econòmics reals en són una altra.

LA LLOSA DEL CENTRALISME ESPANYOL: ELS DÈFICITS EN ELS FLUXOS FINANCERS PÚBLICS I EN INFRAESTRUCTURES

És conegut el problema crònic del dèficit fiscal de Catalunya en relació amb l'Estat espanyol. Segons l'estimació recent de G. López Casanovas i E. Martínez Garcia, si hom compara d'una banda les aportacions dels catalans als ingressos de l'Estat en concepte dimpostos i taxes, cotitzacions que financen la Seguretat Social i la sanitat pública i altres gravàmens amb, per una altra banda, les despeses de l'Estat i els seus Organismes Autònoms dins del territori del Principat, en 1998 el dèficit era de 1.326.061 milions de ptes, equivalents al 8,37 % del PIB català, i a 216.581 ptes/càpita. Si s'analitza la sèrie del dèficit fiscal deflactat durant el període 1986-1998, la tendència és a seguir augmentant. En ptes constants de 1994, el dèficit fiscal per càpita ha passat de 117.133 ptes/càpita en 1986 a un màxim de 198.935 ptes/càpita

en 1997. En termes relatius, en alguns moments s'enregistren lleugers retrocessos en equivalència amb el percentatge sobre el PIB en 1993 i 1994 (4,57 % i 6,20 %, respectivament, per l'efecte dels Jocs Olímpics), però la tendència no és a disminuir, sinó a augmentar.¹⁵

Aquest aspecte del dèficit fiscal implica un altre problema molt greu: el dèficit de l'economia catalana en infraestructures bàsiques. Ni l'Estat central ni la Generalitat de Catalunya, cadascú dins del seu àmbit competencial, han fet l'esforç inversor que el sistema econòmic demana. En alguns casos, com en de la xarxa d'autopistes, són els usuaris els qui les estan finançant, per mitjà del pagament de peatge. En una obra col·lectiva sobre les PIME, J. Lladós estudia fins a quin punt la dotació en infraestructures del transport és determinant de cara a la competitivitat de l'economia catalana. El cost d'accessibilitat és decisiu perquè les activitats econòmiques tinguin una major connexió internacional. Tenint en compte que l'aglomeració metropolitana de Barcelona concentra més del 70 % de la producció industrial i més del 60 % del PIB, cal fer un esforç per connectar millor la metròpoli —una metròpoli plurinuclear, voltada de ciutats mitjanes— amb el conjunt del territori català, tenint en compte que les activitats s'estan estenent vers uns eixos corredors (comarques del Vallès, Penedès, per exemple) que no compten amb el desplegament adequat en les infraestructures del transport. La Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona va avaluar en 1996 les noves inversions necessàries en infraestructures del transport dins de l'àmbit metropolità de Barcelona en 1.061.800 milions de ptes (458.000 milions de ptes en

xarxa ferroviària i de transport metropolitana, 300.000 milions en xarxa viària, 149.800 milions en el port de Barcelona i 154.000 milions a l'aeroport.¹⁶ Per a la Cambra de Comerç de Barcelona, s'estan produint endarreriments en els calendaris de les grans obres públiques que ha de finançar l'Estat, especialment en el Pla Delta del Llobregat. La Cambra sosté que: «En aquests moments, les infraestructures de Catalunya són insuficients en conjunt i, des d'un punt de vista més qualitatiu, no responen a les necessitats específiques del territori català i de la seva capacitat econòmica. Per posar un exemple: les possibilitats que ofereix l'àrea metropolitana de Barcelona com a gran centre logístic del sud d'Europa, que s'ha anomenat "porta logística del sud d'Europa", no s'estan aprofitant com caldria a causa d'aquests errors».¹⁷ El govern central, ahir del PSOE, avui del PP, per raons polítiques no sempre dirigeix les inversions vers on es poden crear més externalitats positives. I, per dir-ho en paraules encertades del professor d'IESE Pedro Nueno, «si els desplegaments d'infraestructura que són econòmics no són polítics i si els que són polítics no són econòmics, el resultat és que no hi ha infraestructura».¹⁸

Recentment, el Col·legi i l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya han presentat a l'opinió pública un *report* elaborat per experts sobre la situació de les infraestructures del transport a Catalunya, i n'han denunciat les mancances.¹⁹ Segons aquest estudi, la ciutat de Madrid té 176 km de metro i 202 estacions, per 81 km i 112 estacions Barcelona i les ciutats que l'envolten (o 129 km i 145 estacions si hom hi suma la xarxa dels Ferrocarrils de la Generalitat). Entre 1995 i el 2000 Ma-

drid ha invertit 1.550 milions d'euros i ha construït 38 estacions i 56 km de metro. Durant aquest mateix període, entre Ferrocarril Metropolità de Barcelona i Ferrocarrils de la Generalitat inverteixen 510 milions d'euros per a incrementar 12 km de línia i fer 38 estacions noves. La diferència a favor de Madrid és aclaparadora, per més que el PDI (Pla Director d'Infraestructures) per a la regió metropolitana de Barcelona hagi programat per al període 2001-2010 una inversió de 3.260 milions d'euros per a 67 estacions més i 64 km nous de línia. També l'Associació d'Enginyers esmentada denuncia els retards en l'execució del pla Delta, que entre d'altres coses ha de permetre les ampliacions de l'aeroport i del port, el desviament del riu Llobregat, la nova Zona d'Activitats Logístiques al port de Barcelona i la millora de les xarxes viària i ferroviària. Segons aquest document, si en tres o quatre anys no es fan «uns corredors ferroviaris amb estàndards transeuropeus que creuin la península Ibèrica, que discorrin per l'eix Mediterrani», es produirà congestió a l'àmbit denominat Barcelona Centre Logístic.²⁰ Aquest document posa de relleu els problemes d'estrangulació que està provocant la insuficiència en infraestructures de les quals no pot disposar una economia com la catalana que es troba en creixement, una economia que ja està perdent competitivitat si no recupera el temps perdut en aquest terreny. Per a l'economia catalana és necessari poder disposar de bones connexions interiors entre els principals ports (Barcelona, Tarragona) i els aeroports (El Prat, Reus, Girona) i les xarxes viària i ferroviària.

Sobre el territori, l'economia catalana s'ha de seguir connectant dins l'arc medi-

terrani, el seu marc geoeconòmic natural, amb les economies valenciana i balear, amb aquesta euroregió que s'allarga fins al nord d'Itàlia, i que a la península Ibèrica agafa fins Alacant i Múrcia. País Valencià, Múrcia i Catalunya: es tracta d'economies complementàries, que com és sabut no estan ben connectades ni per ferrocarril (no hi ha doble via a tots els trams), ni per tren d'alta velocitat. N'hi ha prou amb veure una imatge de satèl·lit nocturna de la península Ibèrica per a comprovar per on passa l'arc mediterrani.²¹ Els governs centrals sempre han vist amb recel el reforçament territorial d'aquest arc. Però els problemes de l'economia catalana no són únicament territorials, ni d'infraestructures del transport, ni de saber qui pren les decisions. El capital humà té un nivell acceptable, les activitats estan molt diversificades —d'aquesta forma es poden resistir millor les crisis—, els intents de renovació tecnològica són constants. Però s'ha de posar l'accent en un aspecte: cal pensar menys seguint obsessions ortodoxes de *déficit zero* i pensar més en termes keynesians d'estímul de la demanda efectiva i de cohesió social. La llàstima de tot plegat és que, com ha dit Francesc Cabana, *si no hagués estat pel centralisme...*,²² avui l'economia catalana comptaria amb més sectors autòctons (electricitat, electrodomèstics, electrònica de consum, entitats financeres) i amb més poder de decisió sobre el seu futur. □

1. Ernest Lluch, «La nova economia», dins *L'Avenç*, núm. 250, setembre 2000, pp- 28-32. Vegeu pp. 29-30.

2. Colin Grant Clark, a *The Conditions of Economic Progress* (1940) fou qui va tipificar els sectors eco-

- nòmics en sector primari (agricultura, boscos, ramaderia, cacera i pesca) secundari (mineria, indústria, construcció i producció d'energia elèctrica) i terciari (serveis, transports, comerç i la resta d'activitats). A la tercera edició d'aquesta obra (1957), Clark va canviar la terminologia i la va substituir per «agricultura», «indústria» i «serveis». Avui en dia aquesta coneguda tipologia segueix essent utilitzada alegrement.
3. En 1999 visitaren Catalunya 20,4 milions de turistes, el 28,2 % del total de turistes entrats a Espanya.
 4. Les últimes xifres donades per la delegada del govern s'eleva, en el 2002, a 310.507 estrangers residents a Catalunya, nombre que implica aproximadament el 5 % de la població catalana (*Avui*, 16-5-2002). La mitjana d'estrangers sobre població total dins de la Unió Europea és del 5,3 %, i als Estats Units del 6,5 %.
 5. Anna Cabré, *El sistema català de reproducció*, 1999, p. 218.
 6. *Ibidem*, p. 216.
 7. Per a més detalls, Diputació de Barcelona, *L'economia catalana davant el 2000*, febrer 1999, pp. 65-74. L'autor de l'estudi és Xavier Sáez.
 8. *Ibidem*, p. 54. Vegeu especialment les pp. 51-63.
 9. *Estadístiques de la Societat de la Informació. Catalunya 2001*, Secretaria de Telecomunicacions i Societat de la Informació, Observatori de la Societat de la Informació, Barcelona 2001, p. 153.
 10. *Ibidem*, pp. 115-133.
 11. Vegeu l'article de Josep Lladós Masllorens «¿Ha aprovechado la industria catalana la revolución tecnológica de los noventa? Una aproximación a la contribución directa del sector de las TIC en la evolución del comercio exterior», publicat dins la pàgina web de la Universitat Oberta de Catalunya <<http://www.uoc.edu>>.
 12. Josep Arnau, Cristina Amarello, Ma. Montserrat Domingo, «La presència de capital estranger en els establiments industrials catalans», *Nota d'Economia*, 3r quadrimestre 2001, pp. 137-148.
 13. Segons Tomàs Moltó (*Materiales de economía política*, Barcelona 2001, 2a edició, p. 110), la major part de l'estalvi dels treballadors —és a dir, la diferència entre salaris i consum— «és de fet consum a llarg termini, com és el cas de la vivenda»
 14. Diputació de Barcelona, *L'economia catalana davant el 2000...*, pp. 31-39.
 15. Guillem López Casasnovas i Esther Martínez García, «Resultats de l'estimació de la balança fiscal de Catalunya amb l'Administració central per al període 1995-1998. Noves variants i ajustos», dins *Nota d'Economia*, Generalitat de Catalunya, núm. 67, maig-agost 2000. Vegeu també, d'Esther Martínez García, *La balança fiscal de Catalunya amb l'Administració Central*, dins de Generalitat de Catalunya, *La balança de pagaments de Catalunya. Una aproximació als fluxos econòmics amb la resta d'Espanya i l'estranger (1993-1994)*, Barcelona 1997, pp. 181-239.
 16. Josep Lladós i Masllorens, «El caràcter decisiu de les infraestructures del transport i les xarxes telemàtiques per a les PIME catalanes», dins Jacint Ros i Ombravella (coord.), *Les PIME a Catalunya. La força productiva catalana*, Barcelona, maig 2002, pp. 94-119.
 17. Cambra de Comerç de Barcelona, *Perspectiva econòmica de Catalunya*, 215, juny 2002. Vegeu el treball monogràfic «L'estat actual de les infraestructures de transport a Catalunya», pp. 61-67.
 18. Pedro Nueno, «Qualitat i sostenibilitat de l'economia catalana», *Nota d'Economia*, núms. 69-70, 1r i 2n quadrimestre 2002, pp. 21-24.
 19. Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, *Els modes de transports a Catalunya*, 16 de setembre de 2002, 36 ff.
 20. *Ibidem*, p. 22.
 21. Vegeu *Papers* (Regió Metropolitana de Barcelona. Territori. Estratègies. Planejament. Grans Aglomeracions Metropolitanes Europees), núm. 37, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, juny 2000, p. 18. Després de l'escrit clàssic de Romà Perpiñà Grau «L'interès col·lectiu a Catalunya i València» (*Economia i Finances*, 1932), reproduït moltes vegades, diversos autors han escrit sobre l'arc mediterrani. El lector interessat pot consultar la bibliografia que dona Vicent Soler Marco, dins de la segona edició de *La via valenciana*, d'Ernest Lluch (Afers, Catarroja-Barcelona 2001, pp. 326-382). Hom pot trobar-hi referències dels autors V. Llorens, R. L. Ninyoles, A. Pedreño, P. Salvà, el mateix V. Soler Marco, o J. Sorribes. És interessant el número de *Papeles de Economía Española. Serie economía de las Comunidades Autónomas*, núm. 11 (1992) dedicat a «El arco mediterráneo». Recentment, *L'Espill* ha publicat un article de Francesc Roca: «El model de societat (i d'economia) de l'Arc Mediterrani», *L'Espill* 8/9 (2001).
 22. Francesc Cabana, «Si no hagués estat pel centralisme...», *Avui*, 21-7-2002, p. 42.